

Nada
Matičič

Breme drugega

(Odlomek iz romana)

Prikazal se je ravno na dan svete Uršule, ki zelje iz zelnika spravi. Izza Draških vrhov je pritiskal sever in hitro jemal listje staremu jesenu za mojim hrbtom. Stal sem na pragu svoje bajte in razmišljal, če bi se le kazalo odpraviti v dolino, do večera bi bil že doma in zjutraj na seji . . . Če bi ne bilo tako mračno turobno, bi sploh ne bil pomislil na odhod in na sejo še manj. Klatil bi se okoli in izbiral smrekova mladičja za presaditev.

Mož, ki mi je nenadoma prihajal naproti gor po bregu, me je močno vznemiril. Vedel sem, kdo je. Hotel sem se umakniti, skriti. Neprikladen dan za pogovor s takim človekom. Bil sem težak in mlahav, ves neodločen med strahom in radovednostjo. Turobnost dneva in tale prihod sta mi zavdala z vraževernostjo: nekaj hudega se bo moralo izcimiti iz tega . . .

Verjetno je spet kje sekal, da se potika po planini. In ravno k meni ga je zaneslo. Le čemu, vruga? Ima že kaj za bregom. Taki nikoli ne pridejo iz kakega čistega nagiba, iz same dobre volje.

»Dober dan . . . Mogoče me še ne poznate,« je rekel skromno, čeprav majčkeno v zadregi.

»Poznam vas. Nacov brat ste,« sem rekel oklevajoče.

Gledala sva se kot dva, ki vse dobro vesta drug o drugem ali se vsaj delata, da vesta.

»Samo polbrata sva, profesor. Vsi vam tako pravijo tod, mar ne?«

»Ne vem, zakaj mi tako pravijo. Saj nisem profesor. Pa tudi videz . . .«

»Za učenega vas imajo. Pa knjige pišete.«

»Aha. Ste jih že kaj prebrali?« sem vprašal nedolžno.

»Nič vašega še nisem bral, profesor. Saj ne berem knjig. Časopise že. Televizija. To je menda vse. Nimam časa.«

Govoril je naglo, zahripel glas se mu je precej zaletaval. Ni mogel skriti drznega tona, čeprav sem zaslutil, da še nekaj skriva v njem; morda strah.

Stala sva za raztežaj vsaksebi, vmes na levi je stražil bor. Nacov bor. Ves je bil iz sebe, ko ga je zapazil.

»To ti je bor, to! Imate prekleto srečo, da vam tako raste.« Oster pogled mu je vidno zmehčal nekaj več kot štiri leta star bor. Čuden patron.

O njem govore vse najslabše, celo srca mu ne privoščijo, tu pa bi se bil skoraj razjokal zaradi drevesa!

Lomastil je okoli in vzdihoval, da bi kaj takega tudi on lahko imel, samo hudič ima zmerom prste vmes, da se posuši; že trikrat ga je zaman sadil . . .

»Popolno drevo. In kaj šele bo iz njega! Veste, dobro se spoznam na drevesa, lahko mi verjamete, da se vam ne prilizujem. Že zdaj vam raste v višino bolj kot v širino in to je dobro . . . Pa kako močne, odporne veje! Samo zdravje, nikjer nobene nakaze, niti najmanjšega madeža . . . Neverjetno — lahko ste ponosni nanj, profesor, lahko. Kakšna mojstrovina!«

Nisem mu povedal, da je pri tej mojstrovini imel prav Nac prste vmes. Tiho sem vzdihnil in ga povabil v hiško. Ponudil sem mu sadjevca in cigaro. Ni hlinil presenečenja, ni hvalil skromnosti in domačnosti bajte, ampak je rekel kar naravnost:

»Prišel sem k vam iz čisto preprostega razloga: moram se pogovoriti z vami. Veste, včasih se nabere v človeku vsega preveč in tisto tišči in mora ven. In rekel sem si: Profesor ni le učen, kar za najin pogovor sploh ni važno, ampak on piše in razume. Zato sem prišel.«

Na dušek je izpil dva kozarčka, jaz pa sem se čudil. Vse kaj drugega sem pričakoval kot tole. Verjetno sem bil zbežan in je opazil.

»Nerodno vam je? O meni ste morali slišati kopico grdih stvari, kajne?« Zaprežal je s priprtimi očmi, popadljivo je meril vame, da sem bil ves zvezan. Tale že ni prišel kot skesan grešnik. Tale bo terjal od mene vse več kot nekaj pomirljivih in toplih besed.

Vlekel sem iz ugasle cigare. Takoj mi je pridržal gorečo vžgalico. Zadel sem v njegov pogled. Tiho sem klel. Tako nenadoma je privršal nadme in me pritisnil ob zid.

Pomislil sem na dom in jutrišnjo sejo. Naskrivaj sem pogledal na stensko uro. Če bi se takoj odpravil — v eni uri bom v dolini, tam imam avto, do mraka bom že doma . . .

»Stara ura,« je rekel. »Tako poslikano smo imeli tudi pri nas doma. Pa smo jo dali proč, smo pač mislili, stara je in ni nič vredna. Pa še precej bi lahko dobili zanjo. Ali pa bi jo obesili v dnevno sobo, saj je danes zelo moderno imeti vse po starem, kajne?«

Nasmehnil sem se in sklonil glavo. Vdal sem se. Gorje mi, če bi se zdaj poskušal izmuzniti. Za vse čase bi bil oklevetan, če je res tak, kot govore.

Spet je pričel tipati. Hotel je vedeti, kaj vem o njem. Da je vsestranski človek, pridobitnik in izkoriščevalec, samozvanec pod zaščito ljudske oblasti, brezobzirni nasilnik, človek, ki seka po mili volji in zna obiti vsak zakon, širokoustnež in pretepač, človek, ki ima nekaj pod palcem. Povsod prva glayica. Plava povsem na površju.

»Najhujša je nevoščljivost,« je rentočil. »Posebno pri nas v zaprtem Bohinju. Pravočasno posekaš les in še dovolj se nemučiš s škodlami za novo streho, kupiš nov traktor, novo kosilnico, avto, si izvoljen v kak odbor,

hodiš na seje in zapravljaš čas za druge, ampak to nič ne velja. Grdo te gledajo, na tihem te zmerjajo za koritarja, špekulanta in grabežljivca. In mislite, da ne boli, ko veš, da te za hrptom opravljajo in zmerjajo za knjača?»

»Bi raje videli, da bi vam povedali v obraz? Bi se mogli strpno pogovoriti z njim, ki bi bil tako odkrit z vami?«

Njegov obraz je visel pred menoj rahlo zastrt z bledico, za katero se je odpiral pogled v neznano.

»Seveda ne. Zelo vzkipljiv sem. Ko mine, mi je hudo.«

»Toda zakaj se ne pobotate? Bi vam morda le odleglo.«

»To ni pri nas v navadi. Vsak bi mislil, da sem šleva, da se ponižujem. Takih ljudi, ki nastavljajo še drugo lice, pri nas ne obrajtajo,« je zahripel in udaril po mizi. Rjava pest je bila za dve; pest drvarja, ki vihti sekuro, trda široka dlan ne boža, ne odpušča, nerada daje, samo pada in si sama kroji pravico.

Počasi sem ga odkrival. Vsaka malenkost na njem je nekaj odluščila. Vsak gib, trzljaj, zvok, celo vonj. Obraz mu je sijal in ugašal, trepetal kakor luč slabo privite žarnice, nemirni prsti so pred menoj igrali po lestvici črno-belih tipk, duša se je zrcalila v toplini in hladu teh zamolklo rjavih oči. Glasovi so trgali, mečkali, piskali, drobili, zvijali, hropili, vpili in šepetali tisko, jezo, borbo in nemoč, sovraštvo in neupogljivost . . .

»Verjetno že veste, da sem se z vašim polbratom dobro seznanil in če vaju zdaj primerjam, moram reči, da si sploh nista podobna. Nac je . . .«

»Sanjač,« je udaril. »Saj ga ne morete resno obravnavati, profesor. To ve vsak, ki ga pozna.«

»In vendar ga imajo ljudje radi. Nič slabega ne govore o njem. Ne teži ga, kot vas, breme stisk.«

»Seveda ne. Naca imajo radi. Pa kako ga ne bi imeli, križana gora! Ste mu kdaj dobro pogledali v oči? Ste videli prismojeno dušo? Ves je norčav, pravi obešenjaški patron. In ljudje radi vidijo take. Nekoč so pusti in krvavo mogočni kralji imeli norce, da so jih razveseljevali. Naš Bohinj ima Naca. Zdi se, da je kar koristen. Po vseh gostilnah razmetava denar za vsakogar, ki ga le hoče poslušati in piti z njim. Poln je vraž in zagovorov, rokovnjaške in raubšicarske stresava iz rokava kot coprnik. Ni čudno, njegova mati je bila ciganka. Naj me hudič pobere, če ni to res. Te pa so že po naravi vse coprnice.«

»Ne marate ga, ker je bila njegova mati vaša dekla.«

»Ne zato, ker se je spečala z mojim očetom, ne zato, ker mi je moja mati hotela vcepiti sovraštvo do tega brata, ne zato . . .«

Zmajal je, pograbil je kozarček in ga zvrnil. Zapičil se je vame, mrak mu je že brisal trzajoče, globoke gube v obrazu.

»A vendar ne morete trditi, da je prismuknjen. Rad ima življenje, ljudi okoli sebe. Njegova dobra volja je zelo nalezljiva.«

Videl sem, da mu ni prav. Se je prišel pričkat z menoj zaradi Naca? Vedel sem, kaj ga jezi. Nacova bistrost, strpnost, njegova odprta vesela duša, ki povsod, kamor pride, preganja mračnost, dolčas in žalost.

»Ljubosumni ste nanj,« sem rekel, da bi ga ujezil. Potem bi pričel robantiti in jaz bi ga lahko vrgel skozi vrata. Imel sem ga namreč že čez glavo dovolj.

Hotel se je vzpeti izza mize. Imel je medvedjo postavo, robat, kosmat, strah zbujač se je zamajal nad menoj. Pa je nenadoma zagolčal in se potulil na klopi kakor pes, ki ga prestrašiš z gorjačo.

»Ne,« je izdaval, »ne, ne! Zelo se motite. Tale vaš fantek, zame je še zmerom poba, čeprav je že blizu štiridesetih, če se ne motim, me ne razburja zavoljo svojih, vam tako v srce segajočih imenitnih lastnosti.«

Nekako se je razlezel čez vso mizo k meni, da mi je bilo zoprno, pesti, temni, grozeči kepi, je položil na mizo.

»Ne bom znal tega lepo povedati, kot bi vi. Slišal sem od drugih: če te kaj gnjavi, kar k profesorju se odpravi, ti bo že dal kakšno žavbo za dušo . . . Dolgo let že hodite med nas, večkrat sem vas videl od daleč in celo blizu vas sem že sedel v oštariji in vlekel na ušesa, priznam, zelo rad bi prisedel, pa kaj, ko sem vedel, da so me pri vas očrnili.«

Hotel sem ugovarjati, da nisem ljudem razsodnik v njihovih težavah. Da se za kaj takega niti najmanj ne čutim poklicanega. Skromnost pa v tem trenutku ne bi bila primerna. Možakarja je očitno kar razganjalo od veličine misli, da se mora izpovedati.

Spet je zvišal glas: »Nac vam je verjetno pripovedoval o Kajževcu.« Prežal je, da nisem mogel pogledati kam drugam. Prikimal sem.

»Torej veste. Toda ne veste, da sem grob našel. Nihče tega ne ve. Tudi Nac ne. In tako sem videl, da je imel fant prste vmes . . .«

Rekli smo mu Krevsov Anza. Tekel sem. Petnajst let mi je bilo in videl sem svojega brata, ki je ubijal. Tekel sem za dušo, ki mi je uhajala, in nisem bil to več jaz — sicer vesel fant — ampak žalost je šla pred menoj, šla je ob Anzi, ki ga je bil moj brat ravno na dan svobode vlekel na vrvi kakor bika, skozi vso vas ga je vlekel, da so vsi lahko videli, toda le kdo si je k srcu gnal tega Kajževca, tako smo mu rekli, ker se je že pred mnogimi leti naselil v leseni kajži zadaj za vasjo — od kod ga je prineslo, nihče ne ve, pa je sploh vprašanje, kako se je pisal, ime so mu ljudje kar sami natakneli; tam v kajži je imel kozo in nekakšno priležnico, so govorili, in kopicu otrok, pa še v glavi, so pravili, da nima vse v redu . . . Obhajala me je groza nečesa skrivnostnega in nepreklicnega. Nisem mogel doumeti, čemu se mora to zgoditi ravno z Anzo, s tem vaškim neboglencem, ki je redil kozo, imel mutasto žensko in polno bajto gomazečih otrok, ki se je že v prvih letih vojne zameril Nemcem, baje je glasno pridigal po vasi, da bo prišel Mesija in bo vsak čas pokončal krivične gospodarje in odrešil Bohinj, pa je dobil Begunje za dve leti, potem se je nenadoma vrnil in ljudje so govorili, da se mu je pamet dokončno skisala, nekateri pa so s prstom kazali nanj, češ da je nevaren, da vohuni in izdaja. Nihče ni pravzaprav nič točnega vedel, samo kadar sem ga videl, kako je opletal po vasi s polomljenimi in razpotegnjenimi udi, s širokim, belim nasmehom in migljajočimi ušesi, se

mi je smilil in samo smilil . . . Nekoč sem si drznil pogledati v kajžo — s Čavovim Tonejem sva stavila in on je bil prepričan, da se ne bom upal — okno je bilo odprto, hiša je bila neznansko umazana, nekakšna zelenkasta patina je prekrivala sivino sten, pod je bil zdelan in črn kot v hlevu, na tleh med cunjami so se svetlikale gole ritke, ki so pogumno kobacale na vse strani, in tam je končno sedela ženska, še dovolj mlada, z nemim zaprtim obrazom, z zgovornimi očmi, ki so nepremično sijale vame. Roki sta ji ležali v naročju, brezmočni, utrujeni, kot bi ne vedela, kaj naj sploh z njimi še počne. Še preden sem si vse dobro ogledal, je pograbila nočno posodo nekje pod cunjami in pljusnila proti oknu. Umaknil sem se, a curek scalnice me je dosegel. Glasno sem preklinjal in tekel proč v strahu, da me ne bi še s čim dotekla. Tonej se je sicer bučno zabaval, stavo pa sem le dobil . . . In čudno, prav nič nisem bil jezen na žensko. V moji domišljiji so ona in otroci dobili nekakšno demonsko moč. To niso bili navadni, vsakdanji ljudje. Iz ženske je zrl vame globoko pritajeni skrivnostni nemir, ki zna biti lahko zelo nevaren — vsekakor ženska, ki zna zagovoriti in uročiti, zdraviti in uničiti — ki ne govori z jezikom, ampak s čarnim pogledom svoje notranjosti. Njeni pamži, tisti, ki so že hodili, so bili prava nadloga za vas. Pretnikli so vse kote, rabutali in kradli celo skozi zaprte duri, da si se prav čudil, kako so zmogli. Znali so se napraviti nevidne, posebno kadar si že mislil, da jih imaš v pesti. Bili so mala, divja, neustrašena vojska, ki se je kljub vojni neobrzdano podila po vasi, da so se jih ljudje bali kakor okupatorja. Všeč so mi bili, čeprav sem se jim rad umikal, opazoval sem jih od daleč, bili so kot usoda, mračni, preteči, neuničljivi. In Anza se mi je ob njih zdel pravi siromak. Na njem res ni bilo nič takega, kar bi vznemirjalo. Torej so pamži urezani po njej, a sploh je bilo vprašanje, če so to bili njegovi otroci. Nobenemu se namreč ni poznalo, da bi bilo kaj narobe s pametjo . . . Potem pa je prišel tisti dan, ko se je moj brat odločil, da je treba nekaj obračunati. Nihče ni nič točnega vedel, kako je pravzaprav z Anzo, toda vse je tako kazalo, da je to, česar drugi niso vedeli, vedel moj brat Jošč, ki je zmerom vse vedel.

Plazil sem se skozi grmičje, čez gmajno, bil sem opraskan in raztrgan, za bolečine sem bil brezčuten. Tisti dan je bilo konec vojne, zvonili so zvonovi, metali so petarde, streljali so v zrak — zame pa se je vojna začela . . . Strah me je bilo, tresel sem se in vedel sem, da bi me bil brat ubil, če bi me opazil. Vlekel je Anzo na vrvi in vedel sem, kam. Na Tugeje, kjer so Nemci streljali naše. A nekaj je bilo v tem strašno narobe. Krevsov Anza — pa tisti lajtnant, oblečen v črn usnjen plašč, segajoč skoraj do tal, strah zbujujoč kakor zli duh, ki menda še danes straši na močvirnatem Blatu? In kje je zdaj zli duh, ki je ukazoval streljati, ki se je tolikokrat širokoustil na pragu žandarmerije, ki se je visoko vzravnan kot kip na konju sprehajal s črnim ovčarjem po vasi, da so se mu umikali s poti, kje je? Čemu se moj brat ne postavlja z njim, čemu ga ne vleče na vrvi skozi vas proti njegovemu lastnemu morišču? Tako bi bilo zadoščeno pravici, mar ne? In tale petnajstletni fant bi veroval, da je pravica močnejša od krivice. Zakaj naj zdaj prav Anza poravna strašni dolg vasi?

Z razpotegnjenim nasmeškom, ki je odkrival nekaj škrbin, in z molečimi zvezanimi rokami pred seboj je šepal za Joščem, ki je ves mogočen, medvedast lomastil spredaj kot kak bog pravice.

Tega nisem razumel. Bil sem zbeگان, razbit, kot senca sem se plazil ob nji, moja duša se je prilepila ob Anzo. In prav nič ni mogla pomagati, nobene tolažbe ni mogla dati, nič ohrabrujočega ni bilo v nji. Anza pa se je smehljal z očesci in migal z velikimi ušesi, da je bilo vse še bolj žalostno.

In potem me je Anza opazil. Strah me je ohromil, da sem počenil za grm. Tudi Jošč se je naglo ozrl in nategnil vrv. S preiskujočimi očmi je zbeگان po okolici. Srce mi je bilo v grlu, v ušesih mi je boleče zašumelo. Če me odkrije, bo konec. Ubil me bo. Kajti v tem trenutku sem ga spoznal. Njegov pogled je bil tako nečloveški, da sem vtrepetal po vsem telesu.

Omahujoč sem nadaljeval pot, sopihal sem v breg, v prsih me je zbadala praznina. Moja duša pa je poslušala Anzo: Reci mu, Nac, naj me ne ubije. Mogoče sem res napravil kaj slabega, ne morem se zdajle spomniti, in včasih imam privide in tako lepo je tedaj, verjemi mi, kot v nebesih, sama muzika, same dobre duše. Nič ukazov in bičanja, nobenih bolečin, Nac, nobenih celic. In kaj bo zdaj z njo, lepotico mojo, in z otroki, to ga vprašaj. Kdo bo skrbel zanje? Zmerom sem imel kak ficek, in tudi nisem vsega zapil, čeprav ljudje tako mislijo. Nikoli nisem nikogar udaril, tudi nje nisem tepel in otrok celo ne. Drugi so me topli, pa ne vem čemu. Hudič se je vselil v ljudi, na boga so pozabili.

Bal sem se za svoje in Anzovo življenje. Ne vem, za katero bolj. Moj brat je bil blazen. Toda od česa? Z njegovega obraza, ki je bil že tedaj kar precej okrogel, mesnat in zarjavel, je izginila vsa človeškost. Posinel in mehanično se premikajoč navkreber, z otrplo zagnanostjo, kot da mu nekaj močnejšega od njega ukazuje in kaže smer, je vlekel Krevsovega Anzo na Tugeje. Pot se je močno vzpenjala, zame je bilo zmerom več gostejših skrivališč. Vsak hip bi se bil mogel obrniti in izginiti — moji duši pa ni bilo do tega. Obsedenost je tudi mene gnala kakor Jošča, gnala me je do konca, do spoznanja, hotela je razvozlati neko veliko uganko. Samo Anza očitno še ni vedel, kaj se dogaja. Krevsal in poskakoval je za Joščem kakor opica, kar naprej je raztegoval velika usta in lovil sapo, kajti Jošču se je že prekleto mudilo.

Dan je bil lep, a utrujen. Veje so bile utrujene kakor roke, ki bi se bile rade nekam položile, oblaki so nepremično čepeli v megleni utrujeni jasnini, vas je tiha, prašna, onemogla dremala v pozno popoldanskih urah, stisnjena ob hrib, nihče in ničesar se še ni znašlo v tej nenadni tišini po dolgem viharju — razen Jošča. Edino on je prišel, pograbil Anzo in ga odvedel. Hudiča, Kajževca! Mar ni mogel dobiti česa boljšega, vrednejšega, da proslavi konec vojne?

Jošč verjetno ne bi bil Jošč, če bi si ne bil izbral ravno Anze. Ta pa poskakuje, krevsa, cokla, mežika v sonce in pazi, da bi se Jošč ne bil preveč utrudil z natezanjem vrvi. Moja duša posluša: Prosim te, Jošč, napraviva malo postanka. Veš, star sem že, hrbet mi je pretrd, v Begunjah so me topli, sapa mi pojenjuje . . . Zakaj me vleče tako visoko? In mar ne bi mogel

s tistim še malo počakati? Prosim te, Nac, reci mu, naj me odveže, samo dol k njej bi šel in se poslovil, dobra ženska je in zato se spodobi, da se poslovim. Veš, Nac, kar snel me je, pri Hribarju me je dobil in zagrabil pri šanku, še pelinkovca nisem utegnil spiti do kraja, kot volk je planil nadme pa hajdi . . . In praznje bi se bil lahko oblekel, sram me je, tako sem ves posvaljkan.

Sončne Tugeje. Tu torej. Zastokal sem in se vrgel na tla. Vas leži spodaj ko na dlani. Vse je tiho, nepremično, nihče se ne zmeni za Jošča, nihče za Anzo. In tista ženska verjetno zdaj počiva v svoji čudni negibnosti in otroci kobacajo po cunjah. In če so ji povedali? Zakaj je ni? Čemu se ne plazi kje v bližini kot jaz, če se boji? Ne, ne bo se dvignila iz svojega molka, ne bo se pognala kvišku kot ranjena in razjarjena samica, če ji ubijajo samca in ga šla branit, ne. Nekje v samoti čepi med gomazenjem njenih ali svojih otrok, roke ji ležijo v naročju, težek pekoč pogled vrta v daljave, kot bi ne bila s tega sveta . . .

Nobene moči nisem več imel. Telo se je treslo, jokalo, stokalo in se skušalo osvoboditi groze in strahu. Za Anzo se nisem več bal. Ta se je postavil na rob ravnice in zdelo se je, da se ne bo premaknil, četudi bi Jošč poskušal s silo. In menda je bilo bratu tako prav. Imela sta lep razgled po dolini — in še pozni rodovi naj pričajo o tem dogodku. Jošč je imel oder, sceno, imel je junaka kakor v tragediji in spodaj je bilo njegovo ljudstvo in on je bil njih bog. In zanj sem se zbal, ne za Anzo. Zanj in zase. Anza se je vdal. Moja duša se je namreč v trenutku, ko je stopil na Tugeje, ločila od njega. Zato pa se je zdaj z vso silo oklenila brata Jošča.

Ne stori tega, brat! Ne obremeni si duše za vse življenje z Anzo, ki je vreden le usmiljenja. Glej, star je in tudi on je trpel, morda še bolj kot ti, brat. Kot pritepen pes se je priklatil na Plaz in si tam iz surovih desk postavil kajžo. In nasmehnila se mu je sreča in dobil je lepo žensko, čeprav ne more govoriti. In rad ga zvrne kak kozarček. Tepli so ga, surovo so mu zmehčali hrbtenico in pamet — in če je potem storil kakšno zlo, brat moj, mar misliš, da bi bila midva močnejša, da bi tudi tebe ne bilo mogoče zmehčati? Mislím, da bi me trpljenje lahko zlomilo. Dvomim, da si vsemogočen, da si tak pokončen junak, ki nikoli ne pade. — A če je to možno, potem blagor tebi, brat. In zato, ravno zato se ne smeš obremeniti z Anzo. Taki junaki si ne izbero žrtve, kot je Kajževac — Krevsov Anza.

Ne vem več, kdaj v katerem trenutku moje tesnobe se je zgodilo. Se hip prej sem videl Anzo v vsej veličini človeške bede, s predrobnimi očmi, ki so žmrkale v sonce, s prebelim izžetim in izmučenim obrazom, ki so ga krivila prevelika usta, na goli jajčasti lobanji se je odbijala sončna svetloba. Ni vedel, kaj bi z rokami, nemočno jih je sklepal na trebuhu, grčaste roke z nabrekli klinami na členkih prstov, roke, ki so zdaj že tako brezoblične, da niso zmožne nobenega dela več — in končno, nekaj življenja je še telo v njem, nekaj je še mislilo, morda želelo, morda celo upalo . . . Tam je stalo in dihalo, nekaj je trepetalo v očeh, z ušesi je migalo in se smehljalo predse v zakrivljenem loku razpotegnjenih škrbinastih ust. Ujel sem trenutek, ko se je ta ne-bogljena vdana stvar zamajala in se sesedla pred bratove škornje.

Zakaj? sem kriknil, ne da bi se slišal.

Zakaj? sem zavpil, ko sem videl bratov obraz. Samo za hip sem se ozrl vanj — da bi se ne! — in potem nisem hotel nič slišati, nič videti. Strelji so padali, drug za drugim v kratkih presledkih od zgoraj navzdol. Čemu toliko strellov, čemu, brat? Čemu toliko strellov za enega samega Anzo?

Vstal sem, da bi se odpravil proč. Zdaj je bilo vseeno, če me odkrije. Toda spodneslo me je in zavalil sem se v šipkov grm.

Strelji so padali. Naj torej sliši vas, da je končano in poravnano. Brat. Brat je velika beseda. Beseda, ki opaja in hrabri hkrati. Beseda, ki pomeni oporo, trdnost. Lepa beseda.

To, kar sem videl v tvojem obrazu, je bil obraz moje mačehe in mojega očeta, toda bilo je še nekaj tujega, nerazumnega. Ni bilo sovraštvo ali maščevanje tisto, kar te je spačilo, da si nisi bil več podoben, ne, prej strah, jeza, krčevit napor, da udušiš, kar te hoče razgnati. In razganjalo te je s tako silo, da je bilo že na robu razumnosti. Dušil si se v sli, ki ti je uhajala skozi samokres v Krevsovega Anzo. Ker te nisem doumel, te nisem sovražil, a brezmejno sem se bal, da si pogledava v oči. Tvoj pogled mi bo izročil tvojo slo, zavalil mi bo, obsedel me boš z lastnim bremenom.

In Anza je ležal tam, zdaj že tako človeško mrtev in miren. Usmiljeni ljudje bodo kasneje govorili, da ga res ne bi bilo treba ustreliti, saj ga je bila sama revščina in betežnost. Preudarnejši se bodo jezili, da naj si nikar ne domišlja, da je z Anzo poravnal dolg vasi in da ni njega nihče pooblastil, da bi v imenu vasi kaj poravnal. Opravljivci bodo rekli, da bi se bil Jošt res lahko postavil s čim boljšim, ampak saj ga poznate, kakšen širokoustnež je, kako burjast in vzkipljiv, zaletav in trmast, kolikor ga je . . . Mlačneži — in teh je zmerom in povsod največ, pa bodo zmigovali: Kaj hočemo, na vrsto je prišel tudi Kajževac. Če dobro preudarimo, je tako zanj najbolje. Sebi in vsem je bil v napoto, svoje svojati ni znal držati na vrvici in babi je bilo tudi vseeno, če je pri hiši. Saj je vse zapil. Skrajni čas je, da ta ciganjarija izgine iz vasi.

In res je izginila. Nihče ni videl, kdaj in kako so jo pobrisali, ženska in kopica. Bilo je ponoči in zjutraj je bila kajža prazna. Za spomin so pustili kup cunj in počene posode, v kozjaku pa gnoja za dobro njivo, če bi bil kaj prida.

Nisem vedel, če je bila to še Nacova zgodba ali je bila že tudi moja, malo sem bržčas pomešal — toda neizpodbitno je bilo, da so bile Joščeve oči ravno tako blazne in nerazrešljive kot v Nacovi pripovedi, ko je zrl vame in govoril:

»Samo Nac je zmožen storiti kaj takega. Sledil mi je, čeprav sem mu zagrozil, fantalinu . . . In potem ga je zakopal. Nikar ne mislite, da sem verjel pravljicam o duhovih, ki so odnesli mrliča. Tudi volkovi in medvedje se niso sprehajali po naših hostah in gmajnah. Tri dni sem iskal, vse obrnil, da sem ga našel. Prismojeni fant je seveda poskrbel za dušo rajnega, jo zagovoril pred zemli duhovi, obraz mu je posul s šmarnicami, roki mu je lepo prekrižal na prsih, vse pokrtil s praprotjo . . .«

Počakal sem, da se je dan utrudil do noči. Vojna je krvavela na mehkih travnatih tleh in iz gozda je zadišalo po smoli. Ptiči, ki so jih pregnali strelji, so se spet znašli na vejah. Noč je pokrila mrliča z isto majsko toplino kot vse ostalo. Prišle bodo lisice, morda celo volk ali medved, saj so pravili, da so se spet zaredili v Jelovici, od tam pa preradi prihajajo v naše hoste. Škoda bi bilo Anze.

Približal sem se mu. Minil je strah. S prazno dušo sem se ga dotaknil. Ves je bil lepljiv. Bilo je zelo veliko ran in zelo veliko krvi, ki je že odtekla. Čudno se mi je zdelo, da je človek tako krvav pod kožo. Anza sploh ni bil velik ne močan, zelo bled je bil —.

Zavrtilo se mi je, vrgel sem se v travo in bruhal. Potem sem se razjokal. Malo mi je odleglo, zato sem odhitel navzdol proti vasi, se splazil v najbližji hlev in poiskal lopato. Potem sem jo naglo pobrisal nazaj na Tugeje. Jame nisem skopal na morišču, ampak na gozdnem parobju, na kraju, kjer je bil lep razgled na gore, na vas pa ne. Ko sem ga vlekel proti jami, mi je bilo tako pri srcu, kot bi pokopaval svojega brata in njegovo kajžo in otroke in žensko v njej. Oči mu nisem mogel več zapreti, komaj sem mu prekrižal roke na prsih in ker je bila jama ozka, niso mogle zdrsniti na stran, med prste sem mu potisnil borovo vejico, in potem sem mu odpel razdrapan in preluknjan suknjič in potisnil obe roki na gole prsi, na rane, da sem v dlaneh začutil lepljivo kri, si pomazal obraz in razprl roke proti temnim globinam gozda, moje misli so odhitele v Lom, potem v daljni in divji Mešosc, tja med divje koze, ki jih gonijo skrivna bitja, k divji jagi, ki se lahko nenadoma kot toča usuje iz oblakov, tja proti Zlatarci, ki skriva zaklade, svoje krvave dlani sem molil proti zakleti hčeri na Blatu, proti vsem zakletim modrasom, ki čakajo na rešitelje, proti polsnjakom, ki po gošah golcarjem nagajajo, obrnil sem se proti Podrti gori, ki je hotela biti višja od Triglava, pa se ji ni posrečilo, proti Bogatinom in Zlatorogom in še proti Ajdovškemu gradcu z zakopanim zakladom. Ko sem tako kri Krevsovega Anze pokazal vsem štirim stranem, sem mu previdno na vsako oko položil list mlade bukve, da bi zli duhovi ne mogli vdreti do njegove duše. Stekel sem na Kres po šmarnice, kajti na pamet vem za vsak grm, za vsako skalo, za vse bilke. Duh šmarnic prežene vse slabo, zato sem mu posul obraz z njimi, trup s praprotjo. Za ped na debelo sem naložil nanj še smrekovih vej, nanje pa prst. Skrbno sem pospravil vse sledi, da ne bo kdo odkril svežine zasutega groba. In nanj nametal kup suhih vej. Potem sem šel dol k Ribnici in reka je izmila in odnesla s seboj zadnje ostanke Krevsovega Anza.

»Niste imeli te pravice,« sem rekel ostro.« Sami ne bi smeli obračunati s Kajževcem. Če je res kaj zagrešil, priče bi se bile že pojavile, potem bi mu moralo soditi sodišče. In končno, to je bil človek, ki je imel za seboj Begunje. Ali to nič ne velja? Vcepljen strah pred novim mučenjem lahko spravi na tla neprimerno bolj močnega in bolj prisebnega človeka. Mislite, da ne?«

»Lahko. Toda tri hiše so trpele zaradi njega, to smo vedeli. Tako neumen le ni bil. Za nas ni bilo važno, koliko je on trpel, profesor, za nas so bila važna dejanja.«

»Vojne je bilo konec.«

»Kot da bi v tistih dneh to kaj pomenilo! Kakšna rahločutnost! Lepo potegnemo črto — torej včeraj ubijati še ni bilo greh, danes pa je.«

Dovolj sem ga že imel. »Čemu pa ste potem prišli na pogovor?«

Vzdihnil je, s šapami razdril košat čop vrh glave in nekako uplahnil. Nalil sem mu.

»Prav imate. Moj problem ni bil Anza. Najmanj on. Nikoli. Nisem se čutil krivega. Bil je napol žival. Malo človeškega je bilo na njem. Kupil si ga že lahko za kozarček žganja.«

»Koliko človeški pa ste bili tedaj vi?« sem udaril.

»Nikarte, profesor! Lepo vas prosim, človečnost in vojna!« Malomarno je zamahnil z roko. Gladek ko jegulja.

»Nac misli, da ste ga ubili tudi iz potrebe po uveljavljanju. Da ste se šopirili z njim skozi vas in s tem hoteli pokazati svojo moč in oblast.«

»Fant naj drži jezik. Smrkavec. Saj še vedel ni, kaj je vojna. Norosti je zganjal in dobro jedel, rit je imel lepo na varnem.«

»Zvedel je, kaj je vojna. Sicer res precej pozno, če pomislimo, da je bilo to ravno na dan svobode.«

Pest je zatopotala. »Mar res mislite, da se nisem mogel izkazati s čim močnejšim, kot je bil Anza? Kar vprašajte komandante, še so živi . . . Mislite, da sem dobival odlikovanja za prazen nič? Tudi po vojni je bilo treba delati. Ne samo sedeti na lovorikah. In jaz — prekleto da nisem sedel na njih!« je zarenčal. »Toda pustiva to, profesor. Zdaj ko sem že tu, moram iti do kraja. Kot sem že povedal, Anza ni bil moja vest. Ampak Nac.«

Segel je spet po pijači. Pri tem je zasrepel vame, čakajoč na moje začudenje. Ko je videl, da se ne zganem, se je namrdnil: »Potem ko sem odkril Nacovo delovanje, me je popadel strah. Torej mi je sledil. Videl je moj obraz. Zapomnil si ga je za vse življenje.«

Zdaj sem se začudil. »In vendar ste rekli, da se ne čutite krivega zaradi tega dejanja.«

»Ne. Ne čutim se krivega zaradi Anze. V vojni ne misliš na človeka, misliš na stvar . . . Toda samo dejanje je bilo povezano z nečim, kar me teži.«

Premaknil se je. Obraz mu je zdrknil iz polteme, svetloba ga je zmehčala. Postal je bolj sproščen. Pesti so mirovale v senci na javorovi plošči.

»Ko sem se ženil, je oče hotel, da bi žensko pripeljal k hiši. Starejši brat je bil od doma, za Naca pa je oče vedel, da ne bo dober gospodar. Ostal bi bil, kmetija je bila velika in bilo bi jo škoda. Zaradi Naca pa je bilo popolnoma nemogoče. Vsa leta sem živel v težkih morastih skušnjavah, da bi ga spravil s poti. Živeti s to zavestjo, da ti nekdo vidi v dno duše, da spremlja vsak tvoj trenutek, da tako rekoč diha s teboj, s tvojo moro in s kriki, s katerimi se prebujáš, to res ni bilo več vzdržno . . . Ne veste, da sem v njegovih pogledih videl svoja zlodela. Ne veste, da je njegov smeh izzival mojo vest. Ne veste, da sem se že na tem svetu kuhlal v peklju. In zakaj, zakaj to?«

Res. Zakaj? Zlo se ne rodi s človekom, tudi dobro ne. Ko se rodi, ni še nič. To pride potem.

»A kaj, kdo je potem vplival na vas? Oče, mati?« sem tiho vprašal.

»Verjetno si mislite, da je bila moja mati. Res naju z bratom mati ni rada videla, če sva se igrala s polbratom. Midva s Štefanom sva še hodila v šolo, ko je Nac še lazil po vseh štirih. Toda zastrupila me je ona, ciganka, čarovnica. Ker se ni mogla maščevati gospodinji, se je meni. Štefan je bil mirnejši in se ni dosti menil zanjo, zato pa sem jaz povsod lazil za njo, že tedaj ko je prišla k hiši in sem bil še zelo majhen. Rad sem strmel v njene čudno privlačne oči, opazoval njene gibe in brez diha čakal, da bo kaj začarala. Neslišno je pregibala ustnice in mislil sem, da se pogovarja z duhovi. Strmel sem ji v prste, ki so molzli, in bil sem prepričan, da je krava dajala več mleka, kadar je molzla namesto matere. Če je v vasi kdo zbolel, so poklicali njo in je bilo dobro. Tedaj ko sem zbolel jaz, imel sem hudo vročico in bledlo se mi je, se je moja mati uprla, da bi me stregla dekla. Oče pa je zarohnel in morala je biti z menoj, držala me je za roko in govorila čudne, nerazumljive besede. Čez teden dni sem ozdravel, moje srce je bilo polno občudovanja in strahu obenem . . . Kmalu potem mi je prinesla polhovega mladiča. Gledala je, kako so moji prstki božali mehki kožušček, kako sem se zavzeto nežno igral s to mehko, kako sem mu dovolil, da mi je zlezal pod srajčko in sem cepetal in golčal od veselja. In prinesla mi je mačko, zajčka — in vsi so imeli tako mehke kožuščke, ko sem jih pritiskal k sebi in grulil, mijavkal, kmalu sem znal dobro oponašati vse najbližje živali. Tudi spal sem z njimi, da se je že vsem neumno zdelo . . . Nekoč mi je prinesla lepega okroglega polha v košari z jabolki . . . Tam je spal, jedel sadje, iz košare pa je prekolovratil vso hišo, skedenj, hleve, drvarnice. Nekega dne je poginil. Ležal je v košarici na hrbtu, negiben, nožice so bile iztegnjene in med njimi košat rep brez življenja . . .

Hudo sem tulil. Zakaj je poginil? sem hotel vedeti. Maček ga je, je prišepetavala čarovnica. Mačke so najbolj zvite in krvoločne, je še pridala. Vso noč se mi je sanjalo o krvoločnicah in o Nacovi materi — čarovnici. Obe sem večkrat pomešal, tako da se mi je kazala zdaj mačka, ki davi polha, zdaj čarovnica, ki ga stiska med prsti. Začaraj jo! sem velel drugi dan. Ne, je rekla, kdor mori, mora biti umorjen. Potem sva sklenila zarotniško zvezo. Vse večere sem preždel v njenem brlogu, v kamri, ki seveda najmanj ni bila podobna brlogu, temveč lepi, čisti, svetli sobi z zavesami, v moji zavesti pa je bilo njeno domovanje tesno povezano z najbolj nenavadnimi prisposodobami bujne domišljije. Morda tudi zato, ker je imela na steni nagačeno sovo in dve veverici. Prinesla je muco, ki sva jo najprej dobro umila in posušila. Na tla je razprostrla odejo z odtisnjenimi živalskimi glavami — zdele so se mi začarane, kar sem njej pripisoval — in nanjo položila mačka. Nato je izgovarjala spet čudne besede in mi ukazala, da moram mačka držati za rep. Drgetal sem in čakal. Njeni prsti, ki so bili pregosposki za deklo, so se v moji domišljiji podaljšali v kremplje, kakor jih imajo velike ptice, in tudi obraz se ji je nenadoma zožil in izostril v sivo ujedo. Maček je samo trznil, ko ga je zagrabila, in hotel je skočiti vame, toda odrevenelo sem ga stiskal za rep in se vgnездil v ustnice Nacove matere, ki se je pogovarjala s svojimi duhovi. Zdaj pa še ti, je ukazala. Moral sem mačka zagrabit za vrat in za njo po-

navljati nerazumljive besede. Stisni, stisni močno! je šepetala. Stiskal sem, mehki kožušček me je pekel v dlaneh, prstki so se zabadali vanj zmerom globlje, pozabil sem dihati in jezik bi si bil skoraj pregriznil, tako sem stiskal čeljusti, da bi dobil več moči. Maček je bil seveda že zdavnaj mrtev, ko sem še zmerom stiskal. Potem sem izgubil zavest in ona me je odnesla v posteljo in ko je prišel oče, jo je tolažil, tako se je tresla zame, mati pa se je križala in me škropila z blagoslovljeno vodo . . . Vidite, profesor, večkrat sem upal, da se bo tudi v Nacu začela razkrivati zločest njegove matere, saj ga je tedaj, ko je mene učila moriti, še nosila v trebuhu. Pa se ni. Fant se je nalezel samo njenih coprnij in vragolij, mene pa je zastrupila. Dosegla je svoj namen. Od tistih časov sem s posebno slastjo utapljal in davil mačke, zajce, miši, celo mlade psičke. S pametjo sta rastle tudi spretnost in domiselnost. Z roko sem ujel krapa v Ribnici, nisem se bal modrasov in kuščarjev, doma sem imel zmerom majhno menažerijo. Seveda nisem vseh ubil, le naslanjal sem se, ker sem se čutil popolnega gospodarja nad njimi. Tu in tam sem si izbiral žrtve. Modrasu sem na primer stlačil glavico v zelo ozko grlo stekleničke, da se ni mogel več rešiti in se med silnim zvijanem počasi zadušil. Pajkom sem trgjal noge in jih pustil živeti pohabljene. Martinčkom sem sekal repke, mišim nožice. Utrjeval sem se v ubijanju in mučenju. Izбирal sem si najljubše živali in jih počasi mučil in ubijal: belega zajčka, veverico in najljubšega polha. Potem sem jokal za njimi. Ves sem se tresel od žalosti in groze. Če sem predolgo valjal po rokah poljšjo mehko, me je začelo tako skeleti, da bi ponorel. Bolečino sem čutil po vseh žilah, kot bi se mi hotele odpreti, kri je s tako silo butala po meni, da sem vpil od nerazumljive, prav pošastne tesnobe in slasti obenem . . . Minila je seveda doba mučenja živali, toda zla tesnoba je ostala in dozorevala naprej.«

Nisem ga hotel ustaviti, zmotiti. Naj pove vse. Do danes nisem verjel, da se olajšaš, če svoje breme preložiš na drugega, nisem verjel, da je to sploh možno. Toda bolj ko je govoril, težje mi je bilo. Njegov strah je prišel vame.

Izpil je nov kozarček, cigara mu je dogorela. Nadaljeval je in menda komaj še doumel mojo bližino:

»Moja mati je umrla kmalu po Nacovi. Prišla je vojna. In z njo vse, kar je dovoljeno in zahtevano: ubijati in zmagati. Osemnajst let mi je bilo in so mi rekli, da moram ustreliti izdajalca. Ustrelil sem ga in pri tem nisem nič čutil. Niti veličine svojega dejanja niti kesanja, ker sem ubil človeka. Toda ko smo se pozimi štiriinštiridesetega spopadli na nož z nemško patroljo, ko sem začutil kri v svojih pesteh, ko sem lahko sprostil moč svojih mišic, sem postal junak. V svojih rokah sem držal oblast nad smrtjo, bil sem bog, ki je vse pokončal, kar je hotel. Z lahkoto sem uničeval to materijo; zavoljo pobitih si nisem belil glave . . . Ampak nekaj drugega je bilo. Po vsaki bitki sem bil neznansko utrujen. Nobena noč s še tako neobzrdano žensko me ni toliko izmučila kakor bitka.«

»Nič čudnega. Če se kdo tako razdaja, s tako silo in ognjem. To izžme.«

Zasrepl je vame, da sem naglo odmaknil pogled in še sem čutil, kako koplje po meni, kako me votli. Pogrezal sem se v gluhi tolmun brez dna. »Hotel sem pokončati tudi Naca. In to potem, ko je bilo velemorije konec.

Ko sem ustrelil Anzo, si nisva več pogledala v oči. Nac se me je izogibal. V resnici pa sva prežala drug na drugega. Naskrivaj sva se opazovala. Vedel sem, da je pokopal mrliča, vedel sem, da me je videl, kako sem ga umoril. On pa tega ni vedel. Naskrivaj je strmel vame in se z gnusom obračal od mene. Njegov gnus sem čutil kakor pljunek na licih. Besi so onemoglo lomastili po moji od sumničenj razboleli duši. Ponoči sem se plazil na skedenj, poslušal sem njegovo dihanje v senu, kajti v kamri z menoj ni hotel več spati od tistega dneva, ko je umrl Anza. Prisluškoval sem njegovemu mirnemu dihanju in to je bilo najhuje. Brezskrbno veselo obličje, lepe sanje v napol smejočem obrazu, objestno, vsega zavidanja vredno življenje. Včasih sem se tako približal, da sem začutil njegov dihanje in sem šepetal kot norec: pridita vame, tvoja jasnost in brezskrbnost, uničita to seme muk in zla! Dolžan si mi. Najina očetova kri je spremešana s trupom tvoje matere. In ti si čist. To, vidiš, to je strašno. Mar ni bolje, da se pogubiva — oba?

Bili so celo trenutki, ko sem bil potolažen, da zdaj tudi on mene pozna. Moral je videti zmagoslavje, mojo strast, s katero sem pokončal Kajževca. In moralo ga je globoko presuniti, saj je bil še v puberteti. Začutil je sram in strah, najino kri, bratec. In zdaj nosi to breme. Le naj ga nosi, naj ga mrčvari, naj ječi pod njim!

Ampak hudič ve, da nisem nikoli prav verjel, če ga res kaj muči. In neke noči, zbloden, razbit od težkih, morastih sanj, sem se prebudil. Noč je bila negibna, sparjena še od dnevne vročine, prašna in medla. Stiskal sem pesti, da so zapokali členki na prstih, roke so bile mirne, preveč mirne. Moram temu napraviti konec, mi je butnilo v možgane. Vstal sem in se bos zrinil v vežo, tiho odrinil vrata in smuknil na skedenj. Nisem se mogel videti zaradi teme, slišal pa sem njegovo enakomerno dihanje. Sanjaš o zakletih deklah, o zlatorogu in polsnakih, o zakladih, o svojem Mešoscju in divjih lovcih v njem, o kozlu in belih konjih sanjaš. Toda če ukažem svojim rokam, da se dotaknejo tvoje mehke mladosti, bo konec. Tudi divja jaga ti ne bo pomagala. Hudič naju bo oba spravil k tvoji materi hudičevki . . . Splazil sem se bliže, skoraj bi se bil z nosom dregnul vanj. Ni se premaknil. Noč je dihal v agoniji, mlačna in utrujena. Iztegnil sem roki. Zaznal sem kri, ki mi je napela mišice s smrtno močjo. V tistem trenutku je nekaj zašumelo. Ženski krik je histerično zacvilil kakor maček, če stopiš nanj. Zravnal sem se in tresoč splazil v kot. Nac se je prebudil. Zamomljal je: Kaj ti je, ljubica? Dekle, ki je ležalo zraven, je pričelo jokati. Miril jo je, tolažil: Maček je bil. Morda res, je rekla. Potem sta se pričela premetavati po senu, ona se je hihitala, on ji je pa zaspano prišepetaval nekaj sladkega . . .

Zasmejal se je z globokim raskavim glasom. Na čelu so se mu svetlikale potne kaplje.

»Še puh mu je rasel pod nosom, pa se je že premetaval z dekleti po senu . . . Naslednji dan sem šel od doma. Oče je robantil, ko sem se preselil h Gričarju. Potem sem se tam oženil.«

Strmel sem v mirujoče pesti. Opazil je. Hitro je razklenil prste. »Ne bojte se! Od takrat so moji prsti utrujeni. Izgubil sem tisto moč, a zla tesnoba me še zmerom mori v sanjah . . . Zato sem prišel k vam. Sanje! Z nočjo pri-

hajajo mačke, miši, polhi, zajci, veverice — prihajajo kakor k Drejcu v Tose njegovi kozli, lisice in srnjaki . . . Ampak moja menažerija cvili, laja, bevška, mijavka, dela neznanski hrušč, ki ga komaj prevpijem. Grabijo po meni in me duše. Tudi Nac prihaja, tudi on . . . Tako vidite, sem se utrudil in postal. A vse tako kaže, da se sanje niso utrudile.«

Nemirno je zbegal po meni, medvedja mogočnost je precej uplahnila. V resnici je torej bil razbit, zmrcvarjen, preplašen, ki bi mu bil prisodil šestdeset in ne petnajst let manj. Še hoče hoditi pokončno, oblastno kot medved, renči in tuli kot volk, še je gospodar dneva, a noč ga ima v pesteh.

»Vse sem vam povedal, profesor. Živi duši tega nisem povedal. Vem, da sem zaupal pravemu.«

»Zdelali ste me, Gričar . . . Obema bi se prileglo malo svežega zraka . . .« Vstal sem. »Ne mislite, da vas podim. Lahko nadaljujeva še zunaj.« Odmahnil je. »Mislim, da se moram posloviti . . . Pa mi je le odleglo!« Rekel sem: »Ponoči bodo še prihajali.«

Zrinil je svojo čokato široko postavio izza mize in se postavil predme. »Poslušajte, profesor, sem vas prizadel? To mi povejte.«

»Ste. Vi bi želeli, da bi ponoči prihajali in bi me mučili?«

Nervozno se je odmaknil. »Ne to, ne. Dobro bi se mi zdelo, če bi mislili name.«

»Verjetno bo tako, Gričar.«

»In mislili boste drugače, kot mislijo drugi o meni . . . Kaj mi pomaga, da sem to, kar sem . . . Moj položaj, denar, delo, skrbi . . . Nac še zmerom prihaja . . .«

Oglasila se je ura in naju opozorila, da nisva sama. Naglo se je ozrl nanjo.

»Moram si jo nabaviti. Le čemu smo jo dali preč! Bolj domače se počutiš z njo v hiši, kajne? Brez ure in mačke — ni prave domačije . . .«

Ker je burjast, se mu bržčas večkrat zareče . . . Hlastnil je, oči so se mu zameglile, bela bolečina mu je izmila obraz, da sem lahko videl strah, ki ga je tako globoko mrcvaril. Zdaž sicer živi od spominov, a če se nenadoma —

»Pa imate mačka pri hiši?« sem izstrelil.

Iztisnil je: »Imamo ga. Nalašč ga puščam v hišo. Celo v spalnico. Opažujem ga . . .«

»Ga vzamete v naročje?«

»Ne, nikoli! Ne dotikam se ga. Samo gledam ga. In sebe. In se poslušam. Na srečo, profesor, se še ni vrnilo . . .«

Bil je beden, ves prosojen in globoko nem od bolečine, od stiske, od pričakovanja, od strahu. Če bi se mi zasmilil, bi mi bilo dobro. Toda njegova nemost je ležala v meni.

Stopila sva na prag. Uršula nama je neprijazno zapihala v obraz. Medtem je bila že dodobra slekla moj jesen in nama skoraj do nog nastlala s svežim mokrotnim listjem. V tišini pojenjajoče svetlobe so zamirali kravji zvonci.

»Vazarjev žene krave,« je rekel.

Torej spet Vazarjev Jok, nesrečno srečni fant, ki se mu zmerom kaj nevšečnega naplete.

»Zadnjič bi bil skoraj vola ubil v Toscu,« sem rekel.

»Ja. Kako naj pa fant, ki se uči obrti, ve, kako je treba vola gnati,« je zarobantil. Malo mu je že odleglo.

Vazarjev Jok prinaša nesrečo, sem pomislil. Vraga, med temi ljudmi že postajam vražljiv. Sicer pa to niti ni slabo. Bom že zvedel: Če bo Jok srečno pripeljal cel trop v dolino — bo tudi zame dobro. Kar ogrel sem se. Morda Joščev obisk ni nič zlega in je vsa njegova pripoved iz trte zvita. Možakar je pač Nacov brat s prebogato domišljijo in je komaj čakal prilike, da je dobil zvestega poslušalca . . .

Razgledal se je. »Tu vam ne more biti tesnobno. Lahko delate v miru in s široko panoramo pred seboj.«

Zavrtelo se je in ko se je znova srečal z borom, je zasijal. Za nekaj trenutkov je njegova bolna duša veselo vzvalovala.

»Sem vam nevoščljiv in tudi ne. Lepo drevo, mislim, prav posebno lepo — saj je lepo vsako drevo — ne raste samo za vas, zame. Za vsakogar raste, vsi ga lahko občudujemo.«

Približal se mu je. In spet je zakoračil okoli, se ga dotikal in ves prevzet nekaj mrmral.

»Trikrat sem ga sadil, trikrat. Pa nič. Za to moraš imeti roko, ja. Vi jo imate, vi. Vaša roka je blagoslov.«

»Klemenov Nac jo ima,« sem nalašč poudaril. In že je ugasnil. Hlad na ustnicah, v pogledu, da me je zazeblo. Spet strah, spremešan s sovraštvom mu je odvisel v molku, ki je sledil?

In Nacov bor nenadoma ni bil več presenetljiv. V njegovi zavesti je verjetno dobival neznanske dimenzije, ki jih je bilo treba uničiti. Zdelo se mi je, da je našel še nekak boljši izhod iz svoje stiske, kakor samo to, da se mi je zaupal in je veroval, da ga ne bom zlorabil . . . S težko in zelo nejasno slutnjo sem strmел nanj, ki je tolkel s pestjo po skorjastem in smolnatem deblu in ni videl in ni čutil več nežnega zelenja, ki mu je padalo po rokah, ramenih, čez obraz.

Potem je brez pozdrava zalomastil po bregu; najino slovo je bilo težko, nedopolnjeno.

(Ko sem čez teden dni znova prišel na planino, bor ni več rasel. Posekan je ležal ob štoru, zelen, na videz poln življenja. — In še malo pozneje sem zvedel, da je Vazarjev Jok brez nezdod pripeljal svoj trop v dolino.)